

AXSIKENT ME'MORCHILIGINING O'RGANILISH TARIXI

Tursunov Farrux Abdusalomovich

Namangan davlat universiteti Arxeologiya

Magistratura 2 - bosqich talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Axsikent me'morchiligining o'rganilish tarixi, Axsikat xarobalaridan g'arbroqda o'rta asrlarga oid yana bir shahar xarobalari borligi, Zahiriddin Muhammad Bobur Axsikent haqida o'zining "Boburnoma" asarida yozganligi haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Axsikent, Boburnoma, Ahsi, axeolog, irrigatsiya, Damashq.*

Аннотация: *В данной статье содержится информация об истории изучения архитектуры Ахсикента, о существовании руин другого средневекового города западнее руин Ахсикента, а также о том, что писал об Ахсикенте Захириддин Мухаммад Бабур в своем труде «Бобурнома».*

Ключевые слова: *Ахсикент, Бабурнома, Аhsi, археолог, ирригация, Дамаск.*

Abstract: *This article contains information about the history of the study of the architecture of Ahsikent, the existence of another medieval city ruins west of the ruins of Ahsikent, and what Zahiriddin Muhammad Babur wrote about Ahsikent in his work "Boburnoma".*

Key words: *Akhsikent, Baburnoma, Akhsi, archaeologist, irrigation, Damashq*

Kirish

O'zbek davlatchiligi tarixi bir necha ming yilliklarga borib taqaladi. Bu boradagi aniq dalillar mamlakatimiz hududida xarobalari saqlanib qolingan shahar va kentlarga oid manbalardan yaqqol namoyon bo'ladi. Ana shunday qadimiy davlatlardan biri Farg'ona (Davan) davlati haqida guvohlik beradigan Axsikent yodgorligidir. Ushbu

qadimiy kentdan qolgan xarobalar buyuk tariximizdan soʻzlaydi. Axsikent yodgorligi bugungi kunda Namangan viloyati Toʻraqoʻrgʻon tumanidagi Shahand qishlogʻi hududida, Sirdaryoning oʻng sohilida joylashgan.

Axsikent eramizdan avvalgi III asrda tashkil topgan boʻlib, qadimgi Fargʻona davlatining poytaxti, Buyuk ipak yoʻlining asosiy shaharlaridan biri boʻlgan. Tarixiy manbalarda, xususan, "Boburnoma"da bu kentning alohida ahamiyati haqida koʻp yozilgan. Qadimdan bu yerda yer osti suv inshooti boʻlgani bois mudofaa uchun qulay sanalgan.

Shahar Ark, ichki va tashqi shahardan iborat boʻlgan. Bu yerda oʻz davrida shishasozlik, kulolchilik, temirchilik, qurolsozlik kabi hunarmandlik turlari rivojlangan. 1219 yilda moʻgʻullar tomonidan shahar butunlay vayron qilingan. Qasrning eski oʻrnidan 5-7 kilometr gʻarbda bunyod etilgan yangi shahar Axsi 14-17 asrlarga oiddir. 1620-yillarga kelib zilzila oqibatida ulkan shahar vayron boʻlgan.

ADABIYOTLAR VA METODOLOGIYA

Bugungi kunda xarobalarning 60 gektarga yaqin qismi saqlanib qolgan boʻlib, Fargʻona vodiysidagi eng katta arxeologik yodgorlikdir. Arxeologlar tomonidan temirchilar ustaxonasi, X-XIII asrlarga oid hammom qoldiqlari, askarlar xonalari, jomeʼ masjidi, mudofaa devorlari, yer osti irrigatsiya tarmoqlari, hunarmandlar mahallasi, hukmdor qarorgohi – Ark qazib oʻrganilgan.

Axsikat xarobalaridan gʻarbroqda oʻrta asrlarga oid yana bir shahar xarobalari borligi aniqlangan. Akademik Ya.Gʻulomov va arxeolog I.Ahrorov mazkur tadqiqotlar asosida bu yerda turli davrlarga oid ikkita shahar boʻlganini, ulardan biri qadimgi Axsikat va ikkinchisi Bobur tugʻilgan Axsi ekanini birinchi boʻlib isbotladi.

Zahiriddin Muhammad Bobur Axsikent haqida oʻzining "Boburnoma" asarining 1494-yilgi voqealar bobida alohida toʻxtalgan. «Sayhun suvining shimoliy tarafidagi shaharlardan biri Axsidir. Kitoblarda Axsikat deb yozadilar. Chunonchi, Asiriddin shoirni Asiriddini Axsikatiy deydi. Fargʻonada Andijondan keyin bundan yirikroq shahar yoʻq. Axsi Andijondan gʻarb sari toʻqqiz yigʻochlik yoʻlda. Umarshayx mirzo buni poytaxt qilgan edi. Sayhun daryosi qoʻrgʻonining pastidan oqadi. Qoʻrgʻoni baland jar ustida joylashgan. Xandaq oʻrnida chuqur jarlar bor. Buni poytaxt qilgan Umarshayx mirzo bir-ikki marotaba tashqariroqdan yana jarlar qazdirdi. Fargʻonada bunchalik mustahkam qoʻrgʻon yoʻq. Mahallalari qoʻrgʻondan bir sharʼiy yiroqroqda joylashgan. «Qishloq qayerdayu, daraxtlar qayerda?» maqolini aftidan Axsi uchun aytganlar. Qovuni yaxshi boʻladi. Bir nav qovunini „mirtemuriy" deydi, bunday qovunning boshqa joyda ham

borligi ma'lum emas. Buxoro qovuni mashhurdir. Samarqandni olgan paytimda Axsidan, Buxorodan qovun keltirib, bir o'tirishda so'ydirdim. Aysi qovunining hech misli yo'q edi. Ovlanadigan qushlari behad yaxshi bo'ladi. Sayhun daryosining Aysi tarafi dashtdan iborat. Oq kiyigi ko'p bo'ladi. Andijon tarafi to'qay; bug'u-maral, qir-g'ovul va yovvoyi quyon ko'p. Aksari juda semiz bo'ladi», deb yozgan buyuk sarkarda.

NATIJALAR

Axsikentda tayyorlangan qurollar «Damashq qilichlari» nomi bilan dunyoga mashhur bo'lib, G'arbda Damashq, Sharqda Xitoy bozorlarida sotilgan.

Aysi va unga yondosh hududlardagi olib borilgan so'nggi qazishma natijasida ko'plab noyob topilmalarni qo'lga kiritildi.

Shuningdek, bugungi kunda Namanganda «Aysi sayyidlari» ilmiy-ma'rifiy, me'moriy majmuasida muzey faoliyat ko'rsatmoqda. Aysi osori-atiqalar muzeyida ayni paytda 516 ta eksponat mavjud.

Prezident Shavkat Mirziyoyev topshirig'iga binoan, Axsikent tarixiy yodgorligini asrab-avaylash va tadqiq etish, uning haqqoniy tarixini yaratish bo'yicha ulkan ishlar boshlandi. «Axsikent» arxeologiya merosi obyektini muhofaza qilish va tadqiq etish direksiyasi» davlat unitar korxonasi tashkil etildi.

Mazkur yodgorlik Namangan viloyatining sayyohlik salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Yurtimiz va xorijdagi sayyohlik ko'rgazmalarida qadimiy Axsikent haqida ham taqdimotlar o'tkazilmoqda. Buning samarasida mahalliy va xorijiy sayyohlar o'rtasida tarixiy yodgorlikka qiziqish ortmoqda. Hozirga qadar Belgiya, Avstriya, Yaponiya, Janubiy Koreya, Rossiya, Eron, Pokiston, Hindiston kabi davlatlardan sayyohlar tashrif buyurgan. Qadamjoni tadqiq etish, uning jozibadorligini va sayyohlar oqimini oshirish maqsadida maxsus konsepsiya ishlab chiqilgan. Ayni kunda shu asosda Farg'ona vodiysida ichki turizmni rivojlantirish choralari ko'rilmoqda.

Ayni paytda Prezidentimizning ko'rsatmalariga binoan, bu yerda katta muzey tashkil etilmoqda. Axsikentning qadimiy dovrug'ini tiklash maqsadida ramziy darvoza quriladi. Kamoliddin Behzod chizgan suratlar asosida Umarshayx Mirzo va Boburning yodgorliklari bunyod etiladi. Sayyohlar uchun Sirdaryo bo'ylab qayiqlarda sayr qilish, tuyada ko'hna shaharni tomosha qilish imkoniyati yaratiladi.

Axsikent yodgorligi YUNESKO Butunjahon madaniy merosi obyektiga hisoblanadi. Tarixi eramizdan avvalgi IV asrlarga borib taqaluvchi bu noyob yodgorlikni chuqur o'rganish, qadim poytaxt shahar tarixi bilan yurtdoshlarimiz, xorijiy sayyohlarni tanishtirish viloyatda turizmni rivojlanishi uchun keng imkoniyatdir.

XULOSA

Prezidentimiz topshirig'iga muvofiq 2017 yilda Axsikent tarixiy yodgorligini asrab-avaylash va tadqiq etish, uning haqqoniy tarixini yaratish bo'yicha ulkan ishlar boshlandi. «Axsikent» arxeologiya merosi ob'ektini muhofaza qilish va tadqiq etish direksiyasi» davlat unitar korxonasi tashkil etildi.

Prezidentimizga Axsikent majmua bosh rejasi, uning tadqiqot olib borilgan ob'ektlari, hududda barpo etiladigan turistik majmua loyihasi haqida ma'lumot berildi.

Davlatimiz rahbari Axsikent tarixini ilmiy asoslangan holda chuqur o'rganish, ajdodlarimizning asl o'tmishi haqida ma'lumotlarni to'plash va yosh avlodga singdirish bo'yicha tizimli ishlarni olib borish kerakligini ta'kidladi.

– Axsikent – buyuk tariximiz ko'zgusi. Bobolarimiz yashagan, qahramonlik ko'rsatgan bu manzilda tariximizni tiklash uchun juda katta manba, o'tmish dalillari bor. Biz shu paytgacha faqat mashhur shaharlarimiz tarixini o'rgandik, bunday joylarga e'tibor qilmadik. Ma'naviyatimizni yuksaltirmoqchi bo'lsak, yoshlarimizni ota-bobolarimizning asl merosidan bahramand etib ulg'aytirishimiz, xalqimizga etkazishimiz kerak.

Shavkat Mirziyoyev majmuada qadimiy tariximizni targ'ib qiluvchi festival o'tkazish, Namangan davlat universitetida arxeologiya ta'lim yo'nalishlarini ochish bo'yicha tavsiyalar berdi. Tarixni tarixiy ob'ektlarda o'qitish, maktab va universitetdagi amaliy mashg'ulotlar va darslarnig ayrimlarini shu erda o'tish zarurligini ta'kidladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Alimova D.A., Filanovich M.I. Toshkent tarixi (qadimgi davrdan bugungi kungacha). - Toshkent, «Art Flex», 2007.

2. Анарбаев А.А. Еще раз о локализации столичных городов Ферганы (Даван — Даюан) и некоторые спорные вопросы, связанные с ними // Археология Узбекистана. - Ташкент, 2010. №1.
3. Буряков Ю.Ф. Генезис и этапы развития городской культуры Ташкентского оазиса. — Ташкент: «Фан», 1982.
4. Вайиберг Б.И. Этногеография Турана в древности. - М.: Вост. лит. РАН, 1999.